

Пути на Запад (21. марта 1946.)⁴

20. марта 1945.: „Стижем у В.“, записано је у мом дневнику. Прошло је годину дана откако сам стигла у Винсебек (*Vinsebeck*)⁵, мало место у Вестфалији, где сам мог доброг коња, који ме је верно и неуморно носио од Источне Пруске до Запада, оставила у штали код пријатеља. 21. јануара смо, касно увече, пошли заједно на пут, алармирани наредбом за евакуацију, коју су престизали догађаји убрзани ратном, све ближом пуцњавом. У тами сумрака смо натоварили кола, отворили капије штала и потерали стоку – све се дешавало као у сну, у само неколико сати.

А затим је почео егзодус из свете земље домовине, не као у време Аврама уз провиђење: „у земљу коју ћу ти показати“⁶, већ без циља и водича, у тамну ноћ.

Са свих страна, из свих села сливају се колоне кола, коња, пешака са ручним колицима, стотине, хиљаде; непрекидно теку редови људи са севера и југа и уливају се у колону која полако пузи са истока у правцу запада, дан за даном, као да је ритам коњског копита мера за сате и за сва времена. Застрашујући су авиони на небу, удари артиљерије и звука тенковских гусеница који поред нас пролазе. Корак по корак иде се даље кроз ледене источне снежне олује. Пролазе ноћи на путевима, уз ватру, или по шталама напуштених поседа, а зора доноси увек исте слике. Деца умиру, а стари склапају очи у којима се одсликава страх, брига и патња генерација.

Недеља за недељом пролази. Иза нас горе мора ратних дејстава, а пред нама бескрајне колоне кола – постоји још само ритам коњских копита, неустрашив, какав је вековима. Да ли је ово егзодус деце Израела, део сеобе народа, жива река која тече на запад и која расте – да ли ово „Брат води брата“?⁷

Из свих покрајина и провинција, кроз које се ова река ваља, пристижу нове колоне, нове реке кола и људи. Села остају опустела у Померанији, Маркгрофовији, Мекленбургу, а колона расте и све је дужа; двоја и

4 Marion Gräfin Dönhoff: „Ritt gen Westen. Die siebenwöchige Flucht zu Pferde“ у Irene Brauer, Friedrich Dönhoff, Zürich, Diogenes (2012)

У овом броју *Наслеђа* доносимо први превод текстова Марион Грофице Денхоф на српски језик. Дозволу за превод и објављивање добили смо од њеног унука, Фридриха Грофа Денхофа, који је и издавач и приређивач њених текстова као и члан управног одбора Фондације која носи њено име. Марта 1946. Марион Грофица Денхоф постаје члан редакције новооснованог часописа *Die Zeit*. Са текстом *Пут на Запад први пут се представила читалачкој публици*.

5 Винсебек је данас западна градска општина Штајнхајма (*Steinheim*) у Северној Рајни Вестфалији (*Nordrhein-Westfalen*).

6 Овде се мисли на Прву књигу Мојсијеву, 12 глава, први став: „И рече Господ Авраму: иди из земље своје и од рода својега и из дома оца својега у земљу коју ћу ти ја показати.“

7 Овде се мисли на песму немачких извиђача „Опростите се браћо“, која се мелодијом и текстом базира на старој шкотској балади. У преводу Клауса Лудвига Лауеа (*Claus Ludwig Laue*) она гласи: „Опростите се браћо, / довиђења је непознато. / Будућност лежи у тами, бол у срцу призива. / Небо се надвило над земљом. / Збогом и довиђења, / ми смо сви у Божијим рукама. / Збогом! Довиђења!“

троја запрежна кола возе једно поред другог и закрчавају пут читавом његовом ширином. Но то никоме не смета, сви иду у истом правцу – на Исток више нико не иде. Само мисли се свакодневно тамо враћају, те силне мисли без господара и снови.

Нико не говори, не виде се сузе, чује се само шкрипа сасушених точкава.

Бројни споменици историје Истока стоје на бескрајном путу. Маријенбург⁸, дворец Варзин⁹, тврђава Колберг; прешли смо Ногат, Вислу, Одру и Елбу и коначно оставили снег и лед иза себе, у процват пролећа прошли кроз Шаумбург, где је река избеглица коначно почела да јењава, осипајући се речицама, које су по успутним лукама и градићима налазиле уточишта.

Ја сам коначно, сасвим сама са својим добрим риђаном прејახала реку Везер преко моста код Ринтела, поред градића Барнтрупа са лепим ренесансним дворцем. Испред мене су лежали шумовити брежуљци иза којих се налазио циљ нашег пута. Као слаломска скијашка стаза се предамном протезао пут са великом окуком, урезан у букову шуму која је већ почињала да зелени.

Полако смо почели да се спуштамо низ брег, леп дан раног пролећа, дроздови цвркућу, мек поветарац гони облаке преко топлог пролећњег сунца.

Изненада, тек што смо изашли из последње кривине пута, угледали смо на узвисини испред нас једну усамљену прилику, као споменик наспрам сунчаног неба.

Необично за овај пејзаж, а опет тако познато: слика једног старца, сива прилика, изгладнела, у поцепаној одећи, на леђима врећа у којој се налази последње од имовине, у руци штап – стоји тако као онај пастир из Хомерових времена и гледа изгубљеним, безвременим погледом у плаве ширине долине. Сетила сам се Рилкеових стихова из његове песме „Просјак на Понт Нефу“:

Можда је слепи човек с моста тог,
сив као менаш безимених неких
царстава, предмет стални око ког
оптиче коло сазвежђа далеких,
средиште тихо њихово. Јер свуд
около њега хуји живот луд.¹⁰

8 Замак у Малборку (*Die Marienburg*) су у некадашњој Пруској саградили Тевтонски витезови као крсташки замак-град (*Ordensburg*). Ред му је дао име *Маријенбург*, што дословно значи *Маријин замак*. Око њега је нарастао град који се такође називао Маријенбург, али је од 1945. године, када је то подручје дошло под власт Пољске, добио назив Малборк. Замак представља класични пример средњовековне тврђаве, као и највећи од свих замача у стилу готике од опеке. УНЕСКО је замак у децембру 1997. прогласио локалитетом Светске баштине под називом *Замак Тевтонског реда у Малборку*.

9 Дворац који је 1867. купио тадашњи пруски канцелар Ото фон Бизмарк и који је све до 1945. био у власништву породице Бизмарк.

10 Превод Бранимира Живојиновића.

Не усуђујем се да га узнемирим, само га поздравим, како се поздравља крст у пролазу, са страхопоштовањем и не чекајући одговор.

И онда ми се укаже невероватан призор:

Уз брдо према мени долазе многе такве прилике, неке по две и три заједно, делећи судбину пута, углавном саме, које кроз рат нису само изгубиле посед и дом, већ и утеху ближњих. Сива, напаћена, отупела су њихова лица, пуна ожиљака страшних ноћи проведених у бункерима, са очима у које се уместо ишчилела страха, уселило тупо незнање.

Да ли је то још увек Немачка, ово парченце земље на коме се сусреће Исток и Запад, без помена, домовине и циља, сатерани као прогнана дивљач у замку? Да ли је то „хиљадугодишње царство“: ова падина са неколико просјака у ритаму? Да ли је то све што је остало од једног народа који је кренуо у походе да освоји све „казане меса у Европи“? Како се јасно и разговетно чита одговор: „Јер овде немамо трајнога града, него тражимо будући.“¹¹

Поводом друге годишњице од атентата на Хитлера, 20. јула 1946. године, Марион Грофица Денхоф је у *Die Zeit* објавила текст.

**„Скривена Немачка“
– учесници атентата на Хитлера 20. јула¹²**

Немачки народ је у току дванестогодишње хитлеровске диктатуре изгубио све вредности које су генерацијама утемељиване; није био само преварен у погледу своје будућности, већ и у погледу свести о сопственој прошлости, у погледу својих сећања, оне праснаге из које потиче нови живот. Када погледамо унатраг и сагледамо све те године, које су за млади нараштај читав њихов живот, онда видимо бескрајно море разочарања, кривице, очаја, токове крви који нас деле од онога што је било јуче. Поред свега тога, постојало је још нешто, што многи од нас не познају: Хитлер се постарао да знање о томе не уђе у свест народа, то је дух „скривене Немачке“.

Милионски је број Јевреја, странаца и дискредитованих Немаца који су затварани, мучени и ликвидирани. Зар није нико, од оних који су припадали бројним групама отпора, смогао храбрости да уклони Хитлера? Апсурдност ове замисли постаје јасна већ при формулацији питања – није недостајало храбрости, већ могућности да се ова идеја спроведе у дело. Скоро је незамислива непробојна мрежа мера сигурности којом је Хитлер био окружен. Из тога следи да је немогуће и неправедно сумњати, како на озбиљну спремност група отпора да учине оно што су годинама припремале, али никада нису дошле у прилику да изведу, тако и на успех, односно неуспех људи који су покушали атентат, односно пуч, 20. јула. Може бити да је за политичку историју одлучујућа чињеница да

¹¹ Из Посланице Јеврејима, Библија, 13 посланица, став 14.

¹² Marion Gräfin Dönhoff: „Das heimliche Deutschland der Männer des 20. Juli. Wiederstand gegen Hitler“ у Irene Brauer, Friedrich Dönhoff (2012).

атентат није успео. За немачки народ и његову духовну историју битно је да су ови људи постојали.

Хитлер их је назвао „једном малом кликом амбициозних официра“. Ове речи су биле толико јаке, а слика тако упечатљива да је овим намерним фалсификовањем чињеница успео да утиче, можда до дана данашњег, на формирање слике о атентаторима, како у антифашистичким, тако и – под појмом „издаје“ - у реакционарним круговима. Десет месеци, колико је после овог догађаја било остало Хитлеру да доврши своје дело, било је потребно да се уништи и избрише све што је до тог дана, до покушаја атентата, имало смисла.

Тако немачки народ никада није сазнао да су се у тој организацији још једном нашли најбољи људи свих слојева, последње позитивне снаге једне искрварене земље. Ужас тог тренутка, очај над размерама кривице и зла које је националсоцијализам донео Немачкој, а затим преко ње изнео далеко у свет, саставио је ове људе у циљу последњег, великог напора. Водеће личности синдиката и социјалиста, представници обе хришћанске цркве и они официри Вермахта, који су сопствено преосуђивање и савест ставили изнад следе послушности, бројни представници племства и грађанства, савесни државни службеници, чак и министри и амбасадори, они су сви били спремни да заложу свој живот како би спасли Немачку од криминалне банде која је владала Рајхом. Годинама се систематски радило на плановима политичке и културне реорганизације једном ослобођене Немачке и годинама се померао и мењао датум пуча и атентата, као и припреме и планови, увек у зависности од измењених услова и ситуације.

Све мисли и планови за обнову Немачке имале су заједничку основу и стављале у центар свих области живота исте захтеве: духовну обнову народа, порицање материјализма и превладавање нихилизма као животне форме. Човек је требало поново да буде позициониран у свет хришћанског поретка који корени у метафизичком, да поново може да дише ширином простора који лежи између неба и земље, требало је да буде ослобођен стега света који је сам себе апсолутизовао назови мудростима у форми логике крви и расе и из ње каузално изведених закона. Управо због тога су ови револуционари били много више од антипода Хитлера и његовог бездушних система; зато њихова борба има, поред актуелног значаја за наш савремени тренутак и значење на једном вишем нивоу, као покушај духовног превладавања 19. века.

Идеја нове Немачке рођена је из осећаја највеће одговорности за судбину народа. Чак и они који се не слажу са скицираним идејама, могу да осете духовну позадину која је иза њих стајала и да сагледају целокупну збуњеност времена, које је ове људе осудило као издајнике без достојанства и злочинце. Последње сведочанство њиховог, кроз заточеништво и мучење непромењеног животног става је поздрав пријатељима једног од учесника у атентату, написан између пресуде и погубљења у бункеру Народног суда, фебруара 1945. Крај овога писма гласи:

„Ах, пријатељи, неће више куцнути сат, ни осванути дан у коме ћемо се поново моћи, слободни и искрени, окупити око оних вредности са којима смо одгајани. Останите верни прећутној заповести која нас је увек водила. Очувајте љубав према овом народу, који је у својој души тако напуштен, издат и тако беспомоћан, а у суштини усамљен и изгубљен упркос свој марширајућој и декламујућој сигурности. Уколико је кроз једног човека на свету било мало више светлости и истине, онда је његов живот имао смисла.“

Превела др Јелена Волић-Хелбуш